

that encourage students' interaction in the classroom. Besides students are encouraged to perform creative tasks, use additional sources of information. Some of the suggested tasks and exercises are illustrated with samples from the elective course.

It is deemed that the course stimulates permanent communicative interaction, involves simultaneous development of listening, speaking, reading and writing skills, thus preparing students to efficient communication in real business environment.

Key words: elective course, high school, school majors, English language, business communication, system of exercises and tasks, content of education, competence based approach, communicative approach.

УДК : 378.147 : [81'25:004.43]

Олена Пасічник
Olena Pasichnyk

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МОВИ ФАХУ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВНЗ

TEACHING ESP TO NON-LINGUISTIC STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Автор статті розглядає мову фаху як засіб професійного становлення студентів немовних спеціальностей ВНЗ. Значна увага приділяється реалізації мовної системи в професійній сфері у лексико-термінологічному, морфологічно-синтаксичному та текстовому аспектах. Висвітлюються особливості навчання англійської як мови фаху.

Ключові слова: мова фаху, термінологія, текст, професійна підготовка, компетентність.

Здатність до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення стали визначальними рисами сучасного конкурентоздатного фахівця будь-якої сфери діяльності. Активна міжкультурна взаємодія, обмін професійною інформацією актуалізували зміни в освітньому середовищі, де іноземна мова перестала бути просто засобом спілкування, а стала невід'ємним компонентом фахового становлення особистості, тобто мовою фаху. Мова фаху – це сукупність усіх мовних та мовленнєвих засобів, які застосовуються у певному професійному середовищі з метою забезпечення порозуміння усіх учасників. У контексті вивчення англійської мови студентами немовних спеціальностей вищих навчальних закладів актуальним стає опанування фаховими термінами, отримання умінь і навичок використовувати вузько-спеціалізовану лексику з метою виконання навчальних професійно орієнтованих завдань, спрямованих на подальше професійне становлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволив зробити висновок про те, що за останній час значно зріс інтерес дослідників до питань використання іншомовної фахової літератури як засобу оволодіння професійними знаннями та вміннями у певній галузі (Л. Абраменко, Л. Борозенець, Н. Гавриленко, В. Григоров, М. Євдокімова, М. Ляховицький, О. Троянська, С. Фоломкіна та ін.) Різноманітними проблемами формування та застосування професійної іншомовної лексики студентами немовних спеціальностей цікавилися Б. Беляєв, Л. Гапоненко, С. Кожушко, Л. Куліш, Л. Морська, С. Николаєва, Н. Скляренко, О. Тарнопольський, Л. Черноватий тощо. Функціональний підхід до вивчення мови у професійно-виробничих відносинах розглядають як вітчизняні, так і закордонні науковці (Л. Алексеєва, І. Квітко, А. Крижанівська, Г. Мацюк, О. Митрофанова, М. Мостовий, Т. Панько, Л. Симоненко та ін.) Автори більшості досліджень зосереджують свою увагу на структурі мови, чи здатності

студентів здійснювати комунікативну поведінку відповідно до тих чи інших ситуацій іншомовного спілкування. Відтак, у процесі навчання увага приділяється окремим аспектам, а не цілісному змісту професійної діяльності на основі мови фаху. Особливої актуальності в зв'язку з цим набуває стратегія мовної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – з'ясувати дидактико-методичні засади навчання мови фаху як складової професійної підготовки студентів немовних спеціальностей ВНЗ.

Набуття іншомовної компетентності в професійній сфері є якісною характеристикою особистості фахівця, яка передбачає сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення ділової та професійної комунікації, досконале володіння мовою фаху. За словами Н. Гимер [4, с. 90], це засіб для оптимального порозуміння фахівців щодо проблем свого фаху, ключовими характеристиками якого є специфічна фахова лексика, спеціальні норми вибору, застосування і частотність загальномовних лексичних та граматичних засобів. Мова фаху існує не як самостійна форма прояву мови, проте актуалізується у фахових текстах, які, окрім своєї специфіки, завжди містять і загальномовні елементи.

У сучасних умовах розвитку та розширення міжнародних зв'язків інтернаціональним засобом професійного спілкування, який відповідає запитам та вимогам часу, стає вільне володіння англійською мовою як мовою обраної спеціальності. Рушійним чинником у вивченні англійської мови стають певні цілі, зумовлені конкретними потребами. До прикладу, English for Academic Purposes передбачає вивчення мови з метою проведення наукових досліджень, здобуття наукового ступеня, та переважно задовольняє потреби здобувачів та аспірантів.

З початку 60-х років минулого століття значно зріс інтерес до опанування англійською для спец. цілей (English for Specific Purposes), яка відповідає професійним потребам студентів тієї чи іншої галузі (Technical English, Scientific English, English for Tourism, English for Art Purposes etc), та реалізується шляхом досягнення такої мети:

практична: формувати у студентів загальні та професійно орієнтовані комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичну, соціолінгвістичну і прагматичну) для забезпечення їхнього ефективного спілкування в професійному середовищі;

освітня: формувати у студентів загальні компетенції (декларативні знання, вміння й навички, компетенцію існування та вміння вчитися); сприяти розвитку здібностей до самооцінки та здатності до самостійного навчання, що дозволить студентам продовжувати навчання в професійному середовищі як під час навчання у ВНЗ, так і після отримання диплома про вищу освіту;

пізнавальна: залучати студентів до таких видів діяльності, які активізують і далі розвивають увесь спектр їхніх пізнавальних здібностей;

розвивальна: допомагати студентам у формуванні загальних компетенцій з метою розвитку їх особистої мотивації (цінностей, ідеалів); зміцнювати впевненість студентів як користувачів мови, а також їх позитивне ставлення до вивчення мови;

соціальна: сприяти становленню критичного самоусвідомлення та умінь спілкуватися і робити вагомий внесок у міжнародне середовище, що постійно змінюється;

соціокультурна: досягати широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем, для того щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних ситуацій [3, с. 18].

Мова фаху значною мірою базується на основі загальновживаної мови й знаходиться з нею у постійному взаємозв'язку. Водночас існує істотна відмінність у реалізації мовної системи в професійній сфері, оскільки більшість, на перший погляд, звичних пересічній людині слів може одночасно використовуватися у фаховій мові, проте в специфічних значеннях (стаючи термінами), властивих тій або іншій предметній галузі. Ще однією особливістю стає зміна акцентів на безпосередні потреби та запити студентів. Високий рівень їх мотивації, зумовлений усвідомленим ставленням до необхідності оволодіння мовою фаху з метою подальшого професійного та особистісного становлення.

У процесі підготовки студенти опановують спеціальну лексику та термінологію, здобувають навички і уміння роботи з фаховою літературою, говоріння, письма та аудіювання.

Описуючи структуру мови фаху, науковці виокремлюють три взаємопов'язані в комунікативному аспекті елементи: 1) лексико-термінологічний, 2) морфологічно-синтаксичний, 3) текстовий [1, с. 235].

У мовній системі основним носієм найменування предметів і явищ спеціальної професійної діяльності є термінологія – система одиниць спеціальної номінації тієї чи іншої предметної галузі. Основу фахового мовлення, безумовно, складають терміни, але крім цього існують також інші одиниці, притаманні професійному мовленню – професіоналізми, професійні жаргонізми, професійне просторіччя.

Наразі серед науковців немає однастайності щодо розмежування таких базових понять, як «терміни» та «професіоналізми». Деякі вчені (О. Ахманова, М. Шанський) вважають їх тотожними, в той час як інші (В. Бондалетов, В. Жирмунський, М. Степанова, І. Чернишова) вказують на їх тематичну та історичну відмінність. Низка вчених (О. Калінін, В. Прохорова, Н. Фоміна, Н. Медведєва, С. Шелов) звертає увагу як на їх спільні, так і відмінні риси. Межуючи одне з одним, терміни мають більш упорядкований та нормалізований характер, у той час як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, які вживаються вузьким колом фахівців, причому, переважно в розмовній мові. Незважаючи на такі істотні відмінності, між цими двома сферами лексики існує безперервний взаємообмін, і професіоналізм може цілком бути синонімом терміну [2].

Хоча основною відмінністю між термінами та професіоналізмами вважається їх нормативність, представленість у словниках, сфера функціонування, ступінь розповсюдження та відсутність емоційно-експресивного забарвлення, варто погодитись із тим, що межі між термінологією та професійною лексикою є нечіткими і важко піддаються визначенню.

Говорячи про термінологію, науковці розрізняють: а) науку про терміни; б) фахову лексику в складі усіх слів мови; в) спеціальну лексику, котра обслуговує певну галузь науки чи техніки [2]. Варто зазначити, що в результаті різного темпу розвитку галузей людської діяльності їх термінологія також вивчена неоднаково.

У процесі іншомовної підготовки фахівців певної галузі має вирішуватися проблема доцільності оволодіння певним лексичним запасом з урахуванням їх соціального та професійного становлення. Нова лексика мови фаху стає основою тематично об'єднаного діалогічного тексту, логічно пов'язує діалог і забезпечує зростання обсягу мовного матеріалу відповідно до принципу включення. Стаючи учасниками навчального діалогу, студенти не лише розкривають значення необхідних фахових термінів, отримують досвід їх практичного використання, а й збагачують свій лексичний запас. Для того, щоб майбутні фахівці могли безперешкодно використовувати ці знання для вирішення складних комунікативних завдань у професійній сфері, необхідно реалізувати такі умови навчання, за яких буде здійснюватися оволодіння граматичними та лексичними аспектами мови в контексті вирішення змодельованих комунікативних завдань.

Як не дивно, більше всього труднощів у студентів виникає з опануванням загальнонауковою лексикою. У порівнянні зі спеціальними термінами, які досить легко семантизуються в зрозумілому для майбутнього фахівця ситуативному контексті діалогу і, як правило, легко запам'ятовуються, загальнонаукова лексика та фразеологія вимагає постійної уваги. З метою інтенсивного засвоєння загальнонаукового пласту, в якому складних слів значно більше, ніж у побутово-розмовному стилі, більше уваги необхідно приділити виконанню комунікативних вправ трансформаційного та підстановчого характеру, складанню питань до фахових текстів та наданню розгорнутих відповідей, виконанню прямого і зворотного перекладу уривків неадаптованих текстів, актуалізуючи при цьому наукову лексику та фразеологію.

Наприклад, опрацьовуючи ту чи іншу тему, автори посібника для студентів за професійним спрямуванням «Інформаційні технології» [5, с. 95] стимулюють студентів до попереднього

закріплення активного лексичного матеріалу в низці дотекстових вправ комунікативного характеру:

Active Vocabulary:

obtain отримувати

carry out search виконувати пошук

to be specific бути точним

significant важливий

consume споживати

valuable цінний

accurate точний

request запит

simultaneously одночасно

aggregate акумулювати, накопичувати

entry тут словникова стаття

Task 3. Fill in the gaps with words from the Active Vocabulary:

1. The online encyclopedia Wikipedia has more than one million ... in different languages.

2. The experiment helped them ... significant data.

3. Is it true that ordinary computer ... less electricity than one bulb lamp in a living room?

4. When you make a ... in the search engine you have to be very brief and specific.

5. When Michael is doing his homework he manages to listen to music, chat online and drink coffee ...

Task 4. Before reading the text answer the following questions:

1. What is the best place for you to find information: Web or libraries? Why?

2. What is the difference between a search engine and a meta search engine?

3. Which special resources on the Web provide people with information?...

Мова фаху будується на основі загальноживаної й знаходиться з нею в постійному взаємозв'язку. До прикладу, характерним для неї є використання пасивних граматичних конструкцій, значної кількості прийменників of, for та -ing форм, прикметників, використання дієслів у теперішньому часі, домінуюча роль іменника. Безумовно, всі ці аспекти потребують особливої уваги як під час добору навчального матеріалу, так і в процесі виконання вправ і завдань.

Для вивчення мови фаху не достатньо лише оперувати лексикою. Усна та письмова фахова комунікація відбувається у формі зв'язних висловлювань, яким залежно від їхнього ступеня фаховості та текстових параметрів може бути надано статус фахових текстів. Це, в свою чергу, варто розглядати як реалізацію мови фаху в конкретній професійній ситуації. Різні види читання (ознайомлювальне, вивчальне, переглядове, пошукове) та розуміння автентичних текстів, пов'язаних з навчанням та спеціальністю, дозволить студентам сформуванню власну позицію. Розвиток навичок та вмінь письма і діалогічного мовлення, як найбільш поширених та складних форм комунікативної взаємодії, дозволить студентам підготуватися до майбутніх видів повсякденної діяльності, на кшталт підготовки презентацій на професійну тематику, узагальнення результатів наукових досліджень у статтях та анотаціях до них, написання ділових листів, розробки рекламних проспектів, складання резюме, реферування, анотування наукових текстів, ознайомлення з технологіями переговорів тощо.

Інформація, яку студенти отримують у процесі роботи над темою, має стимулювати їхню спільну комунікативну діяльність, під час якої у них формуються уміння й навички аргументовано висловлювати власну думку, відповідно до комунікативної ситуації структурувати своє висловлювання в усній або письмовій формі. Ефективною вбачається організація ситуативного діалогічного мовлення, рольових ігор і дискусій. У перспективі це дасть змогу студентам перейти від інформаційної до соціальної та професійної взаємодії. Варто зазначити, що те, як використовується мова у професійному середовищі, істотно не відрізняється від спеціальності

до спеціальності. У своєму академічному чи професійному житті більшість студентів того чи іншого фаху може мати потребу у вищевказаних уміннях.

Метою оволодіння мовою фаху в немовному ВНЗ є досягнення того рівня знань, який є достатнім не лише для практичного використання іноземної мови у майбутній професійній діяльності, а й стане засобом систематичного розвитку подальших професійних навичок. Одним із найбільш перспективних напрямів організації навчального процесу у цьому випадку вважаємо використання інтерактивних педагогічних технологій, які ґрунтуються на інтенсивному підході, мають практичну спрямованість, виховують у майбутніх фахівців здатність до самопізнання.

Отже, мова фаху є сукупністю усіх мовних і мовленнєвих засобів, які відображають специфіку тієї чи іншої галузі науки та техніки і використовуються у визначеній сфері професійної комунікації. Її вивчення передбачає опрацювання професійної лексики і термінології, читання літератури за фахом, а також активної взаємодії та спілкуванні у сфері професійної діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у висвітленні та розробці інноваційних підходів щодо інтенсифікації навчання мови фаху у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Борозенец Г. К. Интегративный подход к формированию коммуникативной компетентности студентов неязыковых вузов средствами иностранного языка : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Г. К. Борозенец. – Тольятти, 2005. – 434 с.
2. Д'яков А. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуенок та ін. – К. : Ленвіт, 2005 – 119 с.
4. Терміни як основа фахової мови / Н. О. Гимер // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2013. – Т. 21, вип. 19(1). – С. 89-93.
5. English (for Specific Purpose «Information Technology»). Англійська мова (за професійним спрямуванням «Інформаційні технології») : навч. посібник для студ. ВНЗ / О.О. Пасічник, О.С. Пасічник. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 153 с.

The article deals with the aspects of teaching foreign language to non-linguistic students in higher educational establishments. English for Specific Purposes (ESP) is considered to be one of the basic means of professionally-oriented training. The author outlines essential components of language structure.

Terminology is described as the study of terms and their use, which enables people in a particular industry to communicate and interact clearly. Professional and scientific terms become fundamental elements of problem-oriented dialogues and scientific texts which require special attention and educational approaches. The author suggests a set of helpful examples based on communicative approach as a key element in the process of specific vocabulary learning.

Specific morphological and syntactical structures are typical for ESP (abundance of Passive Voice, 'of' and 'for' prepositions, '-ing' form, Present Tenses, etc.). All these aspects call for thorough analyses and selection of proper educational material, tasks and exercises.

Interactive educational technologies are deemed as the most prospective both for personal and professional development of future specialists.

Key words: English for Specific Purposes (ESP), terminology, text, professional training, competence.